

رائے محمد خاں ناصر دیاں نظماں دا سُبھا

ABSTRACT

Rai Muhammad Khan Nasir is a well known Punjabi poet and story writer at the sametime. In this article the writer has described the characteristics of his poems. In the poems of Rai Mohammad Khan Nasir, the love of Punjab is naturally there. He has described his sorrows through his poetry. His poetry shows the fragrance of his own gem, he has given colors and styles to the new poem and has taken poetry on new paths.

پنجابی زبان پوری دنیا وچ بولی جاندی اے۔ بناں کسے شک دے آکھیا جاسکدا اے کہ ایہدے بولن والے کروڑاں نیں تے ایہدی علمی ادبی سیوا کرن والے کامیاں دی وی اک وڈی گشتی دکھالی دیندی اے۔ ایہناں کامیاں وچوں اک ناں رائے محمد خاں ناصر ہوراں دا وی اے، جیہناں ماں بولی نال اپنی محبت دا ثبوت انج دتا اے پئی گھروکیاں رجھاں، حیاتی دیاں دوجیاں پریشانیاں تے اوکڑاں دے نال پنجابی دی جھولی وچ نظماں دیاں دو کتاباں ”ہرکھ“ تے ”ہڈک“ پائیاں۔ اوہناں دیاں نظماں دے ان گنت موضوع نیں جیہناں دا ویروا اسیں تھلے کردے آں۔ قمرالزمان ہوراں دے آکھن موجب:

”رائے ہوراں دیاں نظماں دا کھلار عام پدھرتوں ٹر کے عالمی

پدھرتیکر جاندا اے۔ ویکھیا جاوے تے دکھ سکھ توں وڈی سانجھ پوری

دنیا دے بندیاں وچ ہوو کوئی نہیں۔ ایس لئی جوں اوہناں ایہناں

نظماں وچ ایسے سانجھ نوں بار بار چتاریا اے۔“ (1)

پنجابی ادب دی ریت اے پئی شاعر اپنی شاعری وچ رب نال محبت تے اوہدیاں نعمتاں دا ذکر کردے آئے نیں ایس سر بندھ دا مقصد اللہ تعالیٰ دی رضائے خیر و برکت حاصل کرنا ہوندا اے۔ اللہ پاک کائنات دا بنان والا اے۔ اوہ خالق اے تے سب دا پالنے والا اے، جیہنے سانوں کھان لئی خوراک، پین لئی پانی، لاڈ لڈان لئی ماں پیو تے بھیناں بھرا دتے نیں۔ شاعر حمد وچ اللہ تعالیٰ دی توصیف دے نال نال اوہدیاں نعمتاں تے اوہدیاں رحمتاں دا ذکر وی کردے نیں۔ رائے محمد خاں ناصر دیاں نظماں وچ عقیدت تے عشق دا کچھ بڑا نمایاں اے۔ اوہ عشق ربی وچ ڈب کے حمد لکھدے نیں۔ ایسے وجہ توں اوہناں دی حمد وچ اللہ پاک دی کبریائی تے وڈیائی دا کچھ بہت اگھڑواں اے۔ ایتھے اوہناں دی اک نظم ”رب العالمین“ دی مثال دتی جاسکدی اے۔

جتھے وس جا بے وس ہووے

جتھوں حدّاں بے حد ہوون

جتھے سوچاں حیرت کولوں

اپنا آپ کھڑا کے پچھن

ایتھے ساڈا ہوون بایا

اوتھے کھوکھ ہکلا

سوچاں، وس تے حدّاں اوہنوں

رب آکھن تے بھانویں اللہ (2)

حمد توں بعد اوہناں آقا دو جہان نال اپنی محبت دا اظہار کیتا اے۔ آقا دو جہان ﷺ ای کائنات دی ہوند دا سبب بنے۔ اللہ رب العزت نوں اپنے محبوب حضرت محمد ﷺ نال عشق ہو یا تے کائنات وجود وچ آئی۔ اللہ پاک اپنے پیارے محبوب نوں دوواں جہانناں لئی رحمت بنا کے گھلایا اے۔ ایس لئی ہر شاعر آقا دو جہان ﷺ نال اپنی محبت دا اظہار اپنی شاعری وچ کردا اے۔ رائے محمد خاں ناصر ہوراں دی آقا نال اپنی محبت دا اظہار انج کیتا اے۔

جیہندا صدقہ ”رحمت اللعالمین“ جیہندی پاروں

دھرتی انبراں آلا سارا

ہو یا اتھے آن کھلا را (3)

پنجابی صوفیانہ شاعری دی ریت بڑی شاندار تے جاندار اے۔ بابا فرید توں لے کے خواجہ غلام فرید تک کئی صوفی شاعراں اپنے اپنے انداز نال شاعری کر کے تصوف دی ایس ریت نوں اگے لُوریا اے۔ پنجابی صوفیانہ شاعری وچ کئی الجھیاں صنفاں نیں جیہناں دا مزاج مجموعی صوفیانہ اے۔ مثلاً شلوک، کافی، دوہڑے، ابیات تے سی حرفی خالص پنجابی تے صوفیانہ صنفاں نیں۔ پنجابی وچ کجھ صنفاں باہروں آئیاں نیں۔ پر اوہناں وچ وی تصوف دا رنگ وی موجود اے۔ پنجابی نظم وچ تصوف دا رنگ جھلکارے ماردا نظریں آوندا اے۔ اوہناں دیاں نظماں وچ تصوف دا رنگ ٹھاٹھاں ماردا پیا اے۔ مشتاق صوفی ہوراں دی رائے ویکھو:

”ایہناں دیاں نظماں وچ احساس تے سوچ انج رلے ہوئے
 نیں کہ اوہ ہک پدھر تے صاف تے سادہ لگدے نیں تے دوجی اُتے
 پیچیدہ تے دار۔ چنگی شاعری دی عام صفت ہے کہ اوہ سمجھ نہ آون دے
 باوجود سمجھ آندی ہے ایہو کارن ہوندا ہے اوس دی لمی حیاتی تے ونوون
 مطلب، معنیاں دا۔“ (4)

صوفیاء اکرام دے نیڑے انسانی دل اللہ پاک دا گھر اے یعنی رب دی ذات دل اندر وسدی اے۔ ایس لئی آکھیا جاندا اے پئی کسے دا وی دل نہیں دُکھانا چاہیدا کیوں جے رب دلاں وچ رہندا اے۔ خدا تعالیٰ نے انسان نوں دوشیواں نال بنایا اے۔ اک جسم جیہڑا کثیف اے تے دوجی شے روح جیہڑی لطیف اے۔ جسم کثیف اے جیسے مٹی وچ رل جانا اے تے لطیف شے (روح) نے لطافت (عالم ارواح) وچ ٹر جانا اے۔ ایس قانون دے تحت ویکھیا جاوے تے دل دا تعلق انسانی زندگی وچ روح نال ہوندا اے۔ کیوں جے روح تے دل اکو ای تاثیر رکھدے نیں۔ ایسے لئی اللہ پاک دا گھر اکھواندا اے۔ تصوف دے حوالے نال اوہناں دیاں نظماں دے کجھ شعر ویکھو:

اوسے یار دے مینوں لگدا اے
 اگے وی کئی واریں اتھے
 دسیا فقر دیاں سلطاناں

کئی کھارے ہو گزرے نیں
سے متارے ہو گزرے نیں
عشق گو یڈ دے ویڑھے وچ
کل پرسوں دا ایہا ہکا
جھیرا گھت کے بیٹھا ہو یا اے
اگے چل کے لکھدے نیں:

جے ایہہ عالم اگے استھے
انج بتری واریں ویا اے
ہر عالم دا رب ہک اے تے
رحمت وی مڑاوسے رب ای
سارے عالماں دے لئی ناصر
آکھیا ہو یا اے کوا ای اے (5)

رائے محمد خاں ناصر ہوراں دی شاعری دی ایہہ وی خوبی اے پئی اوہناں دی شاعری
پنجاب دے تہذیبی، ثقافتی تے کلاسیکی ورثے وچ گنگھی ہوئی اے۔ اوہناں اپنے جذبیاں دا اظہار
باراں مانہہ راہیں کیتا اے۔ باراں مانہہ اچھی شاعری نوں آکھدے نیں جیہدے وچ شاعر اپنے
من دیاں کیفیات باہر دے موسماں نال جوڑ کے لکھدا اے تے انج ایہدے وچ موضوعاں دی
ون سونتا آوندی اے۔

پوہ مانگھ دے پالیاں پھنڈیاں
جیٹھ دیاں دھپاں کولوں
سیک ادھارے منگدا پھرنا
پراوہ کڑمیاں پالے وانگوں
دیکھ کے ننگا پنڈا میرا
کھو واریں سارے بھانبر
لے کے مینوں ملدیاں آ کے (6)

ساؤن دے مینے دا ذکر اوہناں اُنچ کیتا اے:

ساؤن دا بدل بلی بنیا

بلدیاں دھپاں نال لڑائیاں

اوہندی پاروں چھڑ گئیاں نیں

روز ملن لئی ویڑھے وڑدا

گلاں کر کے ٹر جاندا اے (7)

رومانیت زندگی دا اک اجیہا مخصوص رویہ اے، جیہدے وچ آزاد خیالی، انا پرستی، لا ابالیت، خود پسندی تے بغاوت دے انگ پائے جاندے نیں۔ تخیل دی ایس آزاد روی توں تخلیق دا چشمہ پھٹدا اے، جیہڑا مونہہ زور طوفان توں کم نہیں ہوندا۔ رومانیت اک طرح Nostalgia اے، جیہڑا مریضانہ مسلک رکھدا اے۔ جیہدے وچ شعور تے سنجیدگی دی تھاں بے لگام خیال پروری تے انائی عناصر دا غلبہ ہوندا اے۔ رومانیت اوہ طرز احساس اے جیہدے وچ فکر دے مقابلے وچ تخیل دی گرفت مضبوط ہووے خیال تے خوابی گل پوش وادی وچ کھوئے رہن دا ناں رومانیت اے۔ رائے محمد خاں ناصر ہوراں دی شاعری وچ رومانیت دا کچھ بڑا گھڑواں اے جیویں:

اوبندھا نیچا نیچ نکھیرواں

ایس آوی دا کچ نکھیرواں

اوہندے عشق دا مچ نکھیرواں

جندھیاں لاٹاں دی لو وچوں

من موہنی جیہی مورت دے

بے صورت دی صورت دے (8)

نکالنے دی دھرتی بابا گورو نانک دی وجہ توں جگ وچ جانی جاندی اے۔ بابا گورونانک ہوراں اپنی شاعری راہیں لوکاں نوں متاثر کیتا۔ اوہناں اپنی شاعری وچ توحید دا درس دتاتے لوکاں نوں اک دوجے نال پیار محبت نال رہن دا ڈھنگ سکھایا۔ ایس دھرتی دے وڈے شاعر بابا گورو نانک ہووے نیں۔ ایس لئی رائے محمد خاں ناصر ہوراں بابے گورو نانک ہوراں نوں

اپنی شاعری وچ خراج تحسین پیش کیتا اے۔

نانک نال ننکا نہ پھدا اے
 نانک کڈھ کے بچدا کیہ اے
 اج میں ایسے سوچ نوں لے کے
 اپنے آپ دے اندر بہہ کے
 ادھی رات نوں فجر اں تیکر
 دل دا آل دوالا پھولیا
 ہر چٹا ہر کالا پھولیا
 ہر ہک نیں بس ایہا دسیا
 جیہڑے من وچ واحد وسیا
 وسوں دا سرناواں بنیا
 اوہ نگھا پر چھانواں بنیا (9)

اوہناں دی شاعری وچ پنجاب دی سورم گتی دا کچھ وی ودھیرے سلاہن جوگ اے۔
 اوہناں رائے احمد خاں کھرل دی وڈیائی اپنی نظم ”احمد خاں کھرل“ وچ بیان کیتی اے۔
 رائے محمد خاں، رائے احمد خاں کھرل، نوں انج خراج تحسین پیش کیتا اے:
 ”راء جی“ اج ہک گل تاں دسو
 تسیں وی اوہناں وچوں ای ہوہ نا
 جو ویلے دی ککھوں جم کے
 دھرتی نوں ماں رنگا کر گئے
 دھیاں نوں چھاں رنگا کر گئے
 ”راء جی“ انج ہک گل تاں دسو
 سانوں جو نہیں مرن وی آوندا
 سانوں مرن دا ول تاں دسو (10)
 ایس نظم دا تنقیدی جائزہ لیندے ہوئے ڈاکٹر محمد شاہ کھگمہ کہندے نیں:

”بڑی گھنی چوکی تے ڈوگی سوچ والا رائے محمد خاں ناصر اے
 پیا، جیسل اوہندی کتاب ہڈک نوں پڑھن پاروں بیٹھا ہاں، تے ہر نظم
 وچوں مینوں بڑی ڈوگی تے بڑے کم دی سوچ لہدی رہی اے تے
 میں جیہڑا عربیاں تے فارسیاں پڑھ پڑھ کے بڈھا ہو گیا ہاں، سچی مچی
 حیران ہو گیا تے فیر میں اپنے دل دے دریا وچ ڈبدا تے تردا، ایہہ گل
 سوچدا رہیا ہاں کہ ”راجی“ اپنے پنڈ دے بنیاں اُتے بہہ کے تے کھا لیا
 دا پانی پی کے ایڈیاں سوہنیاں سوچاں تے اونہاں سوچاں دے نتیجے
 کڈھ کے سوہنیاں شعراں دیاں لڑیاں پروندا رہیا اے۔“ (11)

رائے محمد خاں ناصر اپنیاں نظماں وچ پنجابی دے صوفی شاعر شاہ حسین نال اپنی محبت
 دا اظہار کیتا اے۔ اوہناں شاہ حسین نوں بڑا مان بخشیا اے۔ شاہ حسین بابا فرید توں بعد دو جے
 وڈے شاعر نیں۔ جیہناں پنجابی زبان وچ کافیاں لکھیاں نیں۔ شاہ حسین دیاں کافیاں اوہناں دی
 صوفیانہ روایت دا مونہہ بولد ا ثبوت نیں۔ شاہ حسین دا ذکر رائے محمد خاں ناصر ہوراں انج کیتا
 اے۔

پکھیا چا ج دل اپنے توں
 دس کھاں بھلیا کیہڑی گلوں
 سارے فقر فقیراں وچوں
 سچ دیاں تصویراں وچوں
 شاہ حسین دا سچ نکھیرواں
 اوہندھا نچیا نچ نکھیرواں (12)

لاچ اک اجیہی حرص دا ناں اے جیہڑی کدی ختم نہیں ہوندی۔ جے انسان کوئی چیز
 حاصل کر لوے تے اوہنوں نوں شے دا لاچ لگ جاندا اے۔ ایسے لئی تے سیانے کہندے نیں
 کہ لاچ بُری بلا اے۔ لاچی بندے نوں صرف اپنے لاچ نال غرض ہوندی اے۔ اوہنوں دو جے
 انسان دی کوئی فکر نہیں ہوندی۔ جیویں انسان پسپاں دے لاچ پاروں وسدے جھگے اجاڑ کے رکھ
 دیندا اے۔ دولت دے لاچ پاروں انسان اصل وچ ہلکے کتے آنگ ہو جاندا اے۔ ایس حوالے

نال لکھدے نیں:

ہلکیاں سوچاں جدوں وی سوون

جمدیاں نیں، اوہ ہلکے کتے

جھپڑے ہلک دی دندی وڈھ کے

وسوں نال وسیب جدوں

ہلکا کر چھڈ دے نیں پھدھ کے (13)

دولت دے لالچ وچ بندے اک دوجے نوں ماری جاندے نیں۔ جدکہ رب العزت

انسان نوں درد دل لئی پیدا کیتا سی جے بندہ بندے دا دارو ہووے گا۔ پر بندہ لالچ وچ آ کے

سارا کجھ بھل بیٹھا اے۔

سوچاں ایس پٹارے وچوں

اپنے آپ میں سارے وچوں

ہکو ہرکھ نتاری بیٹھاں

باقی درد و ساری بیٹھاں

ہرکھ وی اوہ، جدکاں بندے نوں

دسیا جرم لگی جاندے نیں

مٹی وچ دفنی جاندے نیں

سوچیں پا گیا ایہا مینوں

ہرکھ تاں کھا گیا ایہا مینوں

کاں اوہ دسیا بھل بیٹھا اے

بندہ گھتی مُل بیٹھا اے (14)

رائے محمد خاں ناصر دی شاعری وچ خیالاں دی اڈاری وی دیکھی جاسکدی اے۔ اوہ

جاگدی اکھ نال خواب دیکھن آ لے شاعر نیں۔ اوہ اپنے خیال، خواب، نوں واگاں پا کے جدھر

مرضی ٹوری جاندے نیں۔

روز کسے دے خواباں پاروں
 تاریاں بھریا انبر چھڈ کے
 چن دی کول چاننی پھدھ کے
 پلکاں اتے دھر لینا واں
 سوچ معطر کر لینا واں (15)

اکلاپے توں مراد کلاپن، تنہائی اے۔ اکلاپا انسان دے اندر اچھی تنہائی اے کہ انسان
 انساناں دی بھیڑ وچ وی اپنے آپ نوں تنہا محسوس کردا اے۔ اصل وچ مادہ پرستی دے دور وچ
 مصروفیت اپنی ودھ گئی اے کہ بے حسی نے جنم لے لیا اے۔ اک دوجے دا احساس، غم خواری،
 کسے دے کم آونا تے کسے دا دکھ درد ونڈاون دا رواج بالکل منکدا جا رہیا اے۔ انسان اپنیاں
 دکھاں، کوجھاں تے ہنیریاں توں ڈردا اپنی ذات وچ گم ہو گیا اے۔ ایہو گمشدگی اصل وچ اکلاپا
 اے جیویں:

مُر مُتھو رہی اے پچھدی
 ساری رات ای واء پرے دی
 ناصر بھیڑیا پتّی دس چا
 لوریاں میریاں نیندراں تیریاں
 کدوں دیاں نیں لڑیاں ہوئیاں
 کلم کلے ویڑھے دے وچ
 کلم کلا کیوں بیٹھا ایں

کنیاں صدیاں سوں بیٹھا ایں (16)

اک ہورتھاں تے رائے محمد خاں ناصر لکھدے نیں:
 مگھیاں داناں دے آٹے دی
 نہ ایں روٹی پکدی پئی اے؟
 اکلاپے دی سنی جھولی
 مگھیاں داناں دی رت پی کے

رجی اے تے چوون لگ پئی (17)

حق دی استحصالی دی ریت صدیاں پرانی اے۔ لوکی حقدار دا حق کھوہندے آئے نیں۔
ایہہ انہونی ہر دور وچ ہوندى رہی اے۔ رائے محمد خاں ناصر حق دی استحصالی دے خلاف آواز
بلند کردے نیں۔ پنجابی شاعری وچ کاں دی علامت استحصالی لئی ورتی گئی اے۔ کیوں جے ایہہ
بالاں کولوں ٹکر وی کھوہ لیددا اے۔

کاگ بنیرے آن کے بیٹھا
میرے دل دے موسم بدلے
آس دے پنچھی چیکن لگ پئے
اوہندے مونہہ ول
پر اوہ نظراں حرصاں بھریاں
اکوای تھان ٹکلیاں ہونیاں
خورے سکھ سنیہڑے سارے
کیکن اوہ بھلا بیٹھا اے
بال دے ہتھیں ٹکر ڈٹھا
تاہیں بنیرے آ بیٹھا اے (18)

ساڈے سماج وچ دھی دے حق دا استحصالی ہو رہیا اے۔ لوک دھیاں نوں حق نہیں
دیندے سگوں دھیاں دا حق وی پتراں نوں دے دیندے نیں۔ ایس توں ودھ ہووہ حق دا
استحصالی کیہ ہو سکدا اے۔ جدکہ دھی دا حق دھی نوں ملنا چاہیدا اے۔ جدوں پیو مر جاندا اے تے
پچھوں وین دھی ای کردی اے۔ پتراں نوں اونا دکھ پیو دے مرن دا نہیں ہوندا جتا دھیاں نوں
ہوندا اے۔ پر فیر وی لوک دھیاں دا حق مار لیندے نیں۔ اتھے اوہناں دی نظم ”میت دی
وارث“ ویکھو:

اوہو موت ای لا وارث اے
جیہڑی موت نوں جیون اتھے
کراماں آلی دھی نہیں دیندا

شرماں آلی دھی نہیں دیندا
 پتر وارث ناواں دے نیں
 بھونک بھانڈے تے تھاون دے نیں
 دھی ہووے تے موت کدی وی
 اکلاپے دا دکھ نہیں ساہندی
 ویناں آلی بھکھ نہیں ساہندی (19)

چنگا تے وڈا لکھاری اپنے قلم دے زور تے معاشرے دی سوچ نوں بدلن دا چاہیوان
 ہوندا اے۔ اوہ چاہندا اے کہ لوک چنگا تے اچھا سوچن۔ اک دوجے دے کم آون۔ اک دوجے
 دا سہارا بنن تے اک دوجے دی عزت دی راکھی کرن تاں ای زندگی چنگے ڈھنگ نال گزاری جا
 سکدی اے۔ رائے محمد خاں ناصر ہورں دا خیال اے کہ لوکاں نوں نصیحت دین دی تھان اوس
 نصیحت تے آپ عمل کر کے اچھا انسان بنیا جاسکدا اے۔

میں چانن تے انج دا چانن
 جیہندی لوسجاکھی
 میں عزلاں دا وواہرو پاہرو
 میں شرماں دی راکھی (20)

اوہناں دا وچار اے کہ جیویں دی سوچ میں رکھنا ہاں ہر کسے دی سوچ انج دی ہونی
 چاہیدا اے تاں ای معاشرے وچ امن تے سکون ہووے گا۔

رائے محمد خاں ناصر بڑا حساس، باریک بین تے حقیقتاں نوں لفظاں راہیں بیان کرن
 والا شاعر اے۔ اوہنے سماج وچ جیہڑا دکھ، غم تے نا انصافیاں ویکھیاں بڑا غیر جانبدار ہو کے نظماں
 دتا۔ اوہناں اپنیاں نظماں دا موضوع معاشرے وچ لکے ہوئے مسئلایاں نوں بنایا اے۔ ہر کوئی
 اپنے آپ نوں چنگا سمجھی جا رہیا اے تے دوجے دیاں خامیاں تلاش کرن لگا ہویا اے۔ ہر
 انسان ایہہ سارا کجھ اپنیاں اکھیں نال ویکھ رہیا اے۔ ہر جی ایہناں ساریاں گلاں دے خلاف
 آواز بلند کرن نوں تیار نہیں کسے نوں کسے اتے وساہ نہیں رہیا۔ ایسے ڈر وچ ای رہندا اے کہ
 کدھروں میرے تے حملہ نہ ہو جاوے۔ ایہناں ساریاں مسئلایاں دا حل کڈھنا چاہیدا اے، پر

کوئی وی ایس پاسے خیال نہیں کردا پیا۔ رائے محمد خاں ناصر دھروہی پا کے کہندے نیں:

خوف دا ہر تھاں پہرا ڈٹھا
 ہر کوئی گونگا بہرا ڈٹھا
 سنجیاں گلیاں سنجے ویڑھے
 نہ ای اُسارے نہ ای جھیرے
 چپاں ہانیاں چارے پاسے
 ہوا ای ڈر سارے پاسے
 جیون کتے کھلو نہ جاوے
 خود کش حملہ ہو نہ جاوے
 بندے مردے کیہڑی گلوں
 لوکی مردے کیہڑی گلوں (21)

برابری دا نہ ہونا وی ساڈے سماج دا المیہ اے۔ نہ برابری دے سماجی ڈھانچے وچ
 لوکاں دی کیتی کتری دی کھس تے انکار دے خلاف ویروا اک ہتھیار ہمیش رہیا اے۔ پکارتے
 ککارے جدوں کوئی کسے دا حق لٹ کے لے جاندے نیں تاں جیہڑا لٹیا جاندا اے اوہ بیچارا فیر
 بو بوا پاسکدا اے جیویں:

اُو گھودی اوہ واج میں جیہڑی
 سندا آیاں جمدیوں لادی
 جیہنوں لوکی بو بو آکھن
 جیہڑی بولے تے دسدی اے
 فیر لٹیرا لٹ کے لے گیا
 مڑ کوئی پاہر و ستارہ گیا (22)

دکھ درد انسانی زندگی دا حصہ نیں۔ ایہہ ہر انسان دے حصے وچ آوندے نیں۔ کسے
 نوں پیاریاں دے وچھڑ جان دا دکھ، کسے نوں محبوب نہ ملن دا دکھ، کسے نوں غربت دا دکھ، مطلب
 کہ ہر بندہ کسے نہ کسے دکھ وچ پھسیا ہویا اے۔ دکھاں نوں جرنہ ہر کسے دے وں دا روگ نہیں۔

ایہناں نوں وڈے جگرے آلا بندہ ای جر سکدا اے۔ رائے محمد خاں ناصر دی شاعری وچ دکھ، درد دا بیان اگھڑواں اے۔

دیکھیں پیڑے سوچ کے میرے

جے وچوں دل نہڑیں

کوڈا بوہا دیکھ کے بھیڑیں

دل جے دی ماں ہندا ای

کنڈیاں پٹھ وی چھاں ہندا ای (23)

اک ہور تھاں رائے محمد خاں ناصر لکھدے نیں کہ میری پیڑ کوئی نہ سیاندا۔ اصل وچ پیڑ اوہنوں ای ہوندى اے جیہدی بانہہ وڈھیںجی ہووے۔ دوجے نوں پرانی پیڑ دا کیہ گیان ہو سکدا اے۔ ایسے لئی تے رائے محمد خاں لکھدے نیں:

میری پیڑ سیہاندا کوئی نہ

جان کے مینوں جاندا کوئی نہ

ناصر بھیڑیا بول چا کچھ تاں

میرے درد پھرول چا کچھ تاں

ہڈوں لاناواں سٹی وانا ایں

اُکا ای چپاں وٹی وانا ایں (24)

جدوں کوئی کسے دا اپنا بن کے اوہدے دل وچ وس کے اوہدے توں مونہہ موڑدا اے تے دوجے بندے تے جو پیتی اے اوہنوں رائے محمد خاں ناصر انج بیان کردے نیں:

جیہڑیاں لگدیاں توں مونہہ موڑن

اوہناں کڑمیاں نوں تانیندر

سکھاں دے نال سون نہیں دیندی

خواب سہانے آون نہیں دیندی (25)

ایس دنیا وچ ہر بندے نوں کسے نہ کسے کولوں دکھ ضرور ملدا اے۔ اوہ دکھ کسے دے وچھڑ جان دا وی ہو سکدا اے۔ جدوں کوئی وچھڑ جاندا اے۔ دوجے دے دل تے جو پیتی اے

اوہ اوہنوں ای پتہ ہوندا اے تے بندہ وسدی دنیا وچ کلا ہو کے رہ جاندا اے۔ اوہنوں بہاراں وی چنگیاں نہیں لگدیاں۔ اوہنوں خوشی، خوشی نہیں لگدی۔ اوہنوں سجن دے وچھڑ جان دا دکھ کسے جوگا نہیں چھڑدا تے اوہ کلا ہو کے رہ جاندا اے۔ ایس واردات نوں رائے محمد خاں ناصر ہوراں انج بیان کیتا اے۔

کنے درد سہیڑی بیٹھا ایں
اپنا آپ نیڑی بیٹھا ایں
کلم کلا ہویا وانا ایں
بہوں شولا ہویا وانا ایں (26)

ایس دنیا وچ بندہ دکھاں ہتھوں ہر روز مردا اے تے ہر روز جیندا اے۔ ایہناں دکھاں دا کوئی اپاء نہیں کردا سگوں دکھ گھٹاؤں دی تھاں دکھ ودھا دیندا اے۔

چن کھارے میلا چانن
درد سنگھارے میلا چانن
جیون رت مرجھائی پھردی
روز قیامت آئی پھردی (27)

رائے محمد خاں ناصر ہوراں رکھ دے استعارے راہیں بڑے سوہنے ڈھنگ نال فکر تے عمل دی دعوت دتی اے۔ انسان تے دکھ دا تعلق حضرت آدمؑ توں چلیا آرہیا اے۔ رکھاں کول قربانی دا بے لوث جذبہ ہوندا اے۔ رکھاں دی گھنی تے ٹھنڈی چھاں مٹھے تے ذائقے دار پھل سوہنے تے خوشبودار پھل آکسیجن دی فراہمی لئی تے بالن لئی لکڑی گویا سب کچھ دوجیاں نوں قربان کرن لئی ہوندا اے۔ رائے محمد خاں ناصر رکھ نوں ماں ورگا کہندے نیں۔ کیوں جے ایہہ مسافراں نوں چھاں تے پھل دوویں دیندے نیں۔ ایہہ دھپاں جھل کے سانوں چھاں دیندے نیں۔

ایہہ رکھ جو دھرتی دا سوہنہ جمدے
ایہہ رکھ جو ماڑے دی آس ورگے

ایہہ رکھ جو سفر اں دا حوصلہ وی

ایہہ رکھ جو ماواں دے قیاس ورگے (28)

رائے محمد خاں ناصر ہوراں دیاں نظماں وچ انتاں دی روانی تے تسلسل موجود اے۔

اوہناں اپنیاں شعراں وچ پُچھے ڈھنگ نال لفظ پروئے نیں جیہناں نوں پڑھ کے ایہہ محسوس نہیں ہوندا کہ شعر دا ربط ٹٹ رہیا اے۔ کجھ مثالاں دیکھو:

میں دھرتی دا سکا سوڑا

میں دھرتی دی پگ

میتھوں رانجھے پچھ کے چھیڑن

آنکھیں بلدے وگ

مینوں ہوڑ نہ ہٹک اے کائی

میں واہندا دریا

میرے پچھے ٹردے ناصر

مٹی، اگ، ہوا (29)

ایہہ شعر جیہناں دے وچ انتاں دی روانی تے تسلسل موجود اے۔

کالی توڑی مُودھی کرے

چٹے رنگ دے سوٹے اتے

فصلاں دے وچ ٹنگی بیٹھاں

دل نال نجر نوں ڈھنگی بیٹھاں (30)

بندہ کلا کجھ وی نہیں۔ سیانے کہندے نیں اک اک تے دو یاراں۔ انج ای ہر بندے

نوں کسے نہ کسے نال جڑنا پوند اے۔ انسان دی زندگی وچ کوئی اجیہا بندہ آ جاندا اے جیہڑا

بندے نوں جین دا ول سکھا دیندا اے۔ ایہہ ول بندہ دکھاں مصیباں نوں کٹ کے ای سکھدا

اے۔ جیہڑا انسان دکھاں، تکلیفاں نوں برداشت کر لوے اوہ پورا انسان بن جاندا اے۔ اوہدی

فیر معاشرے وچ قدر وی ہوندی اے۔ جدوں بندہ اپنے مقصد وچ کامیاب ہو جاوے تے ہر

کوئی اوہدی عزت کردا اے تے جدوں اوہ ناکام ہو جاوے تے ہر کوئی اوہدے توں ولا کے لنگھدا

اے۔ ڈاکٹر صفرا صدف ہوئیں رائے محمد خاں ناصر دی پنجابی شاعری بارے آکھدیاں نیں:

”رائے محمد خاں ناصر دی شاعری گڑی تے مُنڈے دے عشق

دی کہانی تیکر نہیں اے اوہ ایہدے توں اگے دی منزل دا شاعر

اے۔“ (31)

رائے محمد خاں ناصر ہوراں دی شاعری پنجاب دی مٹی وچ گنّھی ہوئی اے تے اوہدے
لکے انگ نوں ہتھ لا کے ویکھو تاں وچوں پنجاب دے پانیاں دی روانی تے دھرتی دا کوئی وڈا
موضوع ساڈیاں اکھاں اگے تھمر پاون لگ پیندا اے۔ اوہناں دُکھ نوں جیویں سہار یا اوہنوں اپنی
سچائی نال بیان کر دتا کہ اوہناں دے اکھراں، شہداں تے مصرعیاں وچوں پنجاب دی بھوری مٹی
دی واشتا آون لگ پیندی اے۔ اوہ ساندل بار دے واسی نیں تے ایہدا محاورہ تے شہد اولی انج
نروئے پن نال ورتدے نیں کہ جیویں اسیں کوئی شاعری دی کتاب نہیں پڑھ رہے سگوں سدا
سہاونی بارے دے راہاں اُتے تے اوہدے آں تے اوہدے وچوں آون والی مہک نے
اسانوں نشیا چھڈیا اے۔ اوہناں دی زبان تے لینڈ سکیپ نوں دکھ کر کے نہیں ویکھیا جاسدا
تے صرف ایہدا پاندھی ای بنیا جاسدا اے۔ انج اوہناں نویں نظم وچ جیہڑے پورے پائے نیں
آون والے سہ دے شاعر ایہناں راہواں اُتے ای تہ دے نظر آون گے۔

.....

حوالے

*Research Scholar, M Phil, Dept. of Punjabi, GCU, Lahore.

1.Qamar-uz-Zaman, "Rai Da Hirkh", Trinjan, 1:13(2019):54.

2.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh, (Lahore: Sanjh Publishers, 2010), 29.

3.Rai Muhammad Khan Nasir, 29.

4.Mushtaq Sufi, "Shairi Suhni, Un Suhni," Trinjan, 1:13(2019):27-28.

5.Rai Muhammad Khan Nasir, 31.

6.Rai Muhammad Khan Nasir, 122.

- 7.Rai Muhammad Khan Nasir,101.
- 8.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak (Lahore: Sanjh Publishers,2018),36.
- 9.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,34.
- 10.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,97.
- 11.Dr. Muhammad Shah Khaga, "Hidak Diyan Hakimana Gallan Tay Nasir" Trinjan, 1:13(2019),63.
- 12.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,36.
- 13.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,56.
- 14.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,102.
- 15.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,124.
- 16.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,128.
- 17.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,65.
- 18.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,133.
- 19.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,121.
- 20.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,95.
- 21.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,132.
- 22.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,50.
- 23.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,125.
- 24.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,117.
- 25.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,126.
- 26.Rai Muhammad Khan Nasir, Hirkh,130.
- 27.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,135.
- 28.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,75.
- 29.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,95.
- 30.Rai Muhammad Khan Nasir, Hidak,124.
- 31.Dr. Sughra Sadaf, "Halkian Sochan Jad vi Soowan," Trinjan,1:13(2019):15.